

שהיה בעל התוספות, ושם היו גדולים, כגון רבינו שמשון משאנץ שחיבר גם כן תוספות, לבד משאר תלמידים, שהיו לרוב מאד וחס היו גבורים בתורה, והיה לבבם גדול מאד ופתוח כאולם, ולמדו בעסק גדול, ובסרו נפשם על התורה, וידעו בלא עיון כל התלמוד, פירוש [רש"י] ותוספות. ואחר כן בעונותינו הרבים רבו הצרות, ונתמטטו הישיבות, והיו אותן התוספות האחרונות ככרות עליהם ולא יכלו לשאת, וכאו גדולים אחרים, וקיצרו התוספות ההן, כל אחד כפי חכמתו, להקל לאנשי דורו הלימוד. ועדיין בימים ההם היו בקיאים בכל התלמוד, והיו יודעים המצוות מתוך התלמוד, עד שנחגלגל שנתגרשו מצרפת, ששם היו מחזיקים בתורה, והיו לומדים בעסק גדול, כענין שעשו ראשונים בימי חכמי התלמוד, שהיה עיקר לימודם לחזור התלמוד, כדי לקיים מה שאמרו (ספרי דברים וז, קידושין יא): „ושננתם לבניך“ — שיתו דברי תורה מחודדים בפיה, שאם ישאלך אדם דבר אל תגמגם ותאמר לו, אלא אמור לו מיד! כי אי אפשר שיחיו המצוות שנונות ומזומנות בפי האדם לחשיב לשואל אם לא ברוב חזרות, כמו שאמרו (חגיגה ט ב): אינו דומה מי ששונה פרקו מאה פעמים למי ששונה אותו מאה ואחד; ואמרין (תענית ח א): שריש לקיש היה חוזר ההלכה ארבעים פעמים קודם שבא לפני רבי יוחנן; וכן עשו כולם בימי חכמי התלמוד, שעיקר לימודם היה חזרה. ואמרין (מגילה ז ב): רב אשי הוה יתיב קמיה דרב כהנא, נגה ולא אתו רבנן; אמר ליה: מה טעם לא אתו רבנן? אמר ליה: דילמא טרידי במעודת פורים? אמר ליה: ולא הוה אפשר לביכלה מאורתא? אמר ליה: לא שמייע ליה למר הא דאמר רבא: מעודת פורים שאכלה בלילה לא יצא ידי חובתו, כאי טעמא (אסתר ט כב): „ימי משתח ושמחה“ כתיב! אמר ליה: אמר רבא הכי? אמר ליה: אין! תנא ביניה ארבעין זמנין ודמי ליה כמאן דמונח בכיסיה. ועתה ראה, זה היה דבר קל מאד, ואפילו הכי היה חוזר אותו כמה פעמים. ועכשיו אין שום אדם שיהיה חוזר דבר כזה יותר מפעם אחת או שתי פעמים. ויש ראיות גדולות ברורות בכמה מקומות בתלמוד, שהיו כולם רגילים בהזרה, ולכל אחד היה לו סכום מנין כך וכך פרקים ליום, וכשהיו טרודים ביום אז היו פורקים בלילה, וכל שלושים יום היו חוזרים לתלמודם. וכזה חקנין היו לומדים גם כן בצרפת, עד שהגיעו למעלות רבות וליריעה גדולה ולא הוצרכו למספרים פוסקים, כי היו יודעים

המצוות מתוך התלמוד והתוספות. אבל מיום שנתגרשו מצרפת נתמעט התלמוד מאד מאד.

ועוד בדור הזה נשתכחה התורה, מחמת כי חלומדים חללו סבורים לעשות כמו הראשונים להחזיק בפלפולים, אך אינם דומים לחכמי צרפת כלל וכלל! הלא לבם היה פתוח כאולם ותורתם היתה אומנתם, והיו מסיתים עצמם עליה יומם ולילה, לכן השיגו וירדעו בפלפולם; אבל עכשיו אינם יודעים כן, אלא מבבלבים זה את זה ובבטלים רוב היום, ועוסקים באותו לימוד כחצי יום, והלימוד שלהם עראי דעראי והביטול קבע. אבל בימי חכמי התלמוד הלכו ללמוד עשר שנים ויותר, והיה לימודם גדול בקביעות, שאם היה אחד מתעטש, לא היו אומרים, אסותאי מפני ביטול בית המדרש (ברכות נג א), מזה הענין יש לדעת רוב קביעותם. ואמרינן (כתובות סג א): רב יוסף בריה דרבא שדריה אבוח דבי רב לקמיה דרב יוסף, פסקו ליה שית שנין, כי הוה תלת שנין בטא מעלי יומא דכיפורא, אמר איזיל ואחוי לאנשי ביתי, שמע אבוח שקל מנא ונפק לאפיה, אמר ליה זונתך נזכרת, איכא דאמרי אמר ליה יונתך נזכרת, איטרוד, לא מר איפסיק ולא מר איפסיק. ראה וחבן זה הענין, כמה היו דבוקים בתורה! על כן זכו לרוח הקודש. וכן בארץ צרפת היו עוסקים בעסק גדול וזמן רב, והיו יושבים במקום אחד ללמוד כל התלמוד, והיו חוזרים תמיד, ולא פסקה תורה מפיחם, והיו עושים כמו מעשי הראשונים, כדאמרינן (עבודה זרה יא א): לעולם ליגרם אינש ואף על גב דמשכח ואף על גב דלא ידע מאי קאמר; ואמרינן (שבת סג א): מעיקרא ליגמר אינש וחדר ליסבר. וכל זה אינם עושים עתה, כי כל אחד רוצה ללמוד תוספות וכל חידושים וחידושי דחידושים קודם שידע צורת התלמוד, אם כן איך יצליחו, כיון שעושה להיפך ממה שאמרו חכמי התלמוד? כי כל מה שנאמר בתלמוד חבל אמת, ואין להשיב עליו או לשנותו, ולא להוסיף ולא לגרוע. ועל כן מרוב טורח הלימוד, העיון והפלפול, רבים פורשים מן הלימוד מרוב טורח השמועות וההקדוק שאומר עליהם פת, כי אומרים: מה נוכל להבין סברות מבחוק? הלואי שהיינו יודעים מה שבתוך הספרים! ואם היו לומדים בקביעות יומם ולילה, או היו לומדים והיו בקיאים בתלמוד, והיו מתאונים ללמוד, כי היה להם לב להבין בקל, והיה אדם בא ללמוד לעולם, נים ולא נים תיר ולא תיר, והיו מוסיפים בכך יראה

שמים שלימה, וגם היו מתרכים ותלמידים, והיו עוסקים תמיד בתורה. אבל עתה, מרוב טורח השמועות, נעשית עליהם החלכה כמשא כבד, ולא יוכלו עוד לחבית בת, ומתוך כך עוסקים בשגעון ובליצנות, ומבלבלים ומבטלים ועוסקים במיני תחבולות, ואין להם יראת שמים.

ואמרו בפרק השוכר את הפועלים (בבא מציעא פה א, ועיין רש"י): רבי זורא יתיב בתענית ארבעים יום דלישתכח ביניה תלמודא דבבלי כי הוי דלא ניטרדיה. ואמרו (ויקרא רבה כה א): נכשל אדם בעבירה אחת ונתחייב מיתה לשמים, מה יעשה ויחיה? אם היה רגיל לקרות דף אחד — יקרא שני דפים, או לשנות פרק פסם אחת — ישנה פעמים, או ללמוד פרק אחד — ילמוד שני פרקים; אלמא רוב גירסא עיקר, כי אם היה הפלפול עיקר, לצעוק ולהרים קול חצי יום בדיבור אחד, אז היה לו לומר: אם מתחילה היה רגיל להקשות קושיא אחת — יקשה שתי קושיות. ובפרק האיש מקדש אמרינן (קידושין נג ב): כשמת רבי מאיר אמר רבי יהודה: אל יכנסו תלמידי רבי מאיר לכאן שקנתרנים חסו וכל זה שלא היה רוצה להתבטל מגירסתו, כי רבי מאיר היה חריף, ולא עמדו חביריו על סוף דעתו (עירובין יג ב, נג א). ועוד התם (עירובין נג א): אמר רבי יוחנן: לכן של ראשונים כפתחו של אולם, ושל אחרונים כפתחו של היכל, ואנו כמלא נקב מחט סרקית; ואמר אבוי: כסיכתא בגורא לגמרא; ואמר רבא: ואנן כאצבע בקירא לסברא; ואמר רב אשי: ואנן כאצבע בבירא לשכחה. ועכשיו, אנן עניי הדעת אין אנו יכולין לומר, כאצבעי, כי אם, כאבן שיש לגמרא ולסברא. והא דאמר בפרק במה מדליקין (שבת לא א): אמר רבא: בשעה שמכניסין אדם לדין שואלין אותו: נשאת ונתת באכונה — פלפלת בחכמה? משמע שצריך אדם לפלפל? וזה לימוד הגמרא, שמקשינן בשניות על חברייתות ומתרגינן לה; אי נמי, על ידי עסק והגיון בתורה חמיר נותן דעתו לרקדק ומוצא טעמי. אבל לישב כל היום לפטפט — פשיטא שלא לעשות כן וכן עתה, רוב תלומדים מודים בעצמם שאין לומדים כחוגן, ויודעים שאינם לומדים בדרך הישרה, כי מרוב טורח הפטפוטים שהם מפטפטים הם מתבטלים לגמרי, ולא ישיגו ללמוד לא תורה ולא נביאים ולא כתובים ולא אגרות ולא מדרשים ולא שום חכמה, מחמת רוב תחבולות שלהם.

והדרשו רבותינו (אבות דרבי נתן פכ"ד) על פסוק זה (משלי כד-לא):
 "על שדה איש עצל עברתי ועל כרם אדם חסר לב, והנה עלה
 כולו קמשונים כסו פניו חרלים וגדר אבניו נהרסה": מי שאינו
 מחזיר תלמודו, מתחילה משכח ראשי פרקים, סוף מחליף דברי
 חכמים, סוף שאומר על טמא טהור ועל טהור טמא, והרי הוא
 מחריב את העולם; אלמא, מי שאינו חוזר לא יוכל להורות כדון,
 אלא טועה ברוב ההוראות. ואמרינן (מדרש משלי י א): אמר רבי
 ישמעאל: בוא וראה! כמה קשה יום הדין, שעתיד הקדוש-ברוך-
 הוא לדון כל העולם כולו בעמק יהושפט, וכיון שתלמיד חכם
 בא לפניו, אומר לו: כלום עסקת בתורה? אמר לו: הן. אומר לו
 הקדוש-ברוך-הוא: הואיל והודית לפני, אמור לי: מה קרית? ומה
 שנית? ומה שמעת בישיבה? מכאן אמרו: כל מה שקרא אדם יהא
 תפוס בידו, שלא תשיגהו בושה וכלימה ליום הדין.

סליק שער התורה